

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه اصفهان
دانشکده زبان های خارجی
گروه زبان شناسی

پایان نامه ی کارشناسی ارشد رشته ی زبان شناسی همگانی

بررسی کاربرد شناختی ضرب المثلهای در زبان فارسی

استاد راهنما:

دکتر منوچهر توانگر

استاد مشاور:

دکتر محمد عموزاده

پژوهشگر:

مجتبی عالیشاه

اسفند ماه ۱۳۸۸

کلیه حقوق مادی مترتب بر نتایج مطالعات، ابتکارات و
نوآوری های ناشی از تحقیق موضوع این پایان نامه
متعلق به دانشگاه اصفهان است.

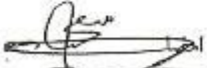

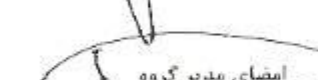

دانشگاه اصفهان
دانشکده زبان های خارجی
گروه زبان شناسی

پایان نامه ی کارشناسی ارشد رشته ی زبان شناسی همگانی آقای مجتبی عالیشاه تحت عنوان

بررسی کاربردشناختی ضرب المثلها در زبان فارسی

در تاریخ ۱۳۸۸/۱۲/۱۶ توسط هیأت داوران زیر بررسی و با درجه بسیار خوب به تصویب نهایی رسید.

	یا مرتبه ی علمی دانشیار	دکتر منوچهر توانگر	۱- استاد راهنمای پایان نامه
	یا مرتبه ی علمی دانشیار	دکتر محمد عموزاده	۲- استاد مشاور پایان نامه
	یا مرتبه ی علمی استادیار	دکتر عادل رفیعی	۳- استاد داور داخل گروه
	یا مرتبه ی علمی استادیار	دکتر عباس اسلامی راسخ	۴- استاد داور خارج از گروه
- امضای مدیر گروه

تقدیم به

همسر فداکار،

مادر مهربان،

پدر دلسوز،

9

تمامی زبان شناسان فهیم در این پهنه گیتی...

چکیده

مفهوم تضمن مکالمه ای که که اولین بار توسط پائول گرایس (۱۹۷۵) مطرح شد افق جدیدی را در مطالعات کاربرد شناسی زبان گشود. وی اصل کلی محاوره و راهکارهای مربوط به آن را جهت یک محاوره معقول و هدفمند مطرح ساخت و اظهار داشت در زمانی که گوینده (یا نویسنده) در محاوره فراتر از معنای قراردادی گفته خود قصد رساندن منظور یا منظورهایی به شنونده (یا خواننده) داشته باشد حداقل یکی از راهکارهای اصل همکاری را نقض می نماید که این فرآیند منجر به ایجاد تضمن مکالمه ای می شود. آنچه که در ایجاد تضمن مکالمه ای شرط لازم محسوب می شود این است که اصل همکاری هم از جانب گوینده (یا نویسنده) و هم از جانب شنونده (یا خواننده) در محاوره مفروض باشد تا پیامی که گوینده/نویسنده متفاوت از معنی گفته خود قصد انتقال دارد به درستی مورد استنباط مخاطب وی قرار گیرد. در این پژوهش ضرب المثلها که به عنوان میراث زبانی گذشته محسوب می شوند و دارای حقایق، پندها و اندرزهایی ارزشمندی هستند و همچنین به دلیل جایگاه پر اهمیتی که در زبان و ادبیات هر جامعه زبانی دارا هستند در چهارچوب مفهوم تضمن مکالمه ای مورد تحلیل قرار گرفته اند و چگونگی نقض راهکارهای اصل همکاری در شکل گیری تضمن در آنها مورد بررسی قرار گرفته است. در این پژوهش همچنین استنباط ضرب المثلها با توجه به نگرشهای دستیابی بدون واسطه و کاربردشناسی معیار نیز مورد تحلیل قرار گرفته است.

از نتایج این پژوهش می توان به موارد زیر اشاره کرد: ۱- در مواردی که ضرب المثلها بر پایه استعاره (مجازی یا غیر حقیقی) شکل گرفته اند در سطح معنایی (معنی گزاره ای) راهکار کیفیت از اصل همکاری را عمدتاً نقض می نمایند. ۲- در شکل گیری تضمن مکالمه ای در ضرب المثلها، با توجه به منظور گوینده از به کارگیری آنها، هریک از راهکارهای اصل همکاری می تواند مورد نقض قرار گیرد. ۳- استنباط ضرب المثلها توسط مخاطبان یک جامعه زبانی علاوه بر مفهوم ضرب المثلها، دانش اجتماعی-فرهنگی مخاطبان و همچنین معنی گزاره ای که به عنوان یک درون داد جهت تحلیل کاربردشناختی آن است، به مقصود گوینده/نویسنده از بیان آنها در بافتها و موقعیتهای زبانی بستگی زیادی دارد.

کلید واژه ها: ضرب المثل، تضمن مکالمه ای، اصل همکاری.

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل اول: کلیات تحقیق

۱-۱- طرح موضوع تحقیق	۱
۲-۱- اهداف تحقیق	۲
۳-۱- سؤالات تحقیق	۲
۴-۱- فرضیه‌های تحقیق	۲
۵-۱- اهمیت و ارزش تحقیق	۲
۶-۱- کاربرد نتایج تحقیق	۳
۷-۱- روش گرد آوری داده ها	۳
۸-۱- روش تحلیل داده ها	۳
۹-۱- محدودیت تحقیق	۴
۱۰-۱- سازمان تحقیق	۴

فصل دوم: مفاهیم بنیادی و پیشینه مطالعاتی

۱-۲- مقدمه	۵
۲-۲- تقابل کاربرد شناسی و معنی شناسی	۶
۱-۲-۲- جمله و گفته	۶
۲-۲-۲- معنی جمله و منظور گوینده	۷
۳-۲-۲- سطوح معنی در منظور گوینده	۷
۱-۳-۲-۲- معنی گفته	۸
۲-۳-۲-۲- قصد ارتباطی گوینده	۸
۳-۲- اهمیت بافت در کاربردشناسی	۸
۱-۳-۲- ویژگیهای بافت	۹
۲-۳-۲- انواع بافت	۱۰
۱-۲-۳-۲- هم بافت	۱۰
۲-۲-۳-۲- بافت	۱۰

۱۱	۳-۲-۳- بافت موقعیتی
۱۱	۴-۲-۳- بافت فرهنگی
۱۲	۴-۲- ارجاع
۱۲	۵-۲- استنباط
۱۳	۶-۲- مفهوم تضمن در کاربرد شناسی
۱۴	۱-۶-۲- انواع مختلف تضمن مکالمه ای
۱۴	۱-۱-۶-۲- تضمنهای مکالمه ای خاص
۱۵	۲-۱-۶-۲- تضمن مکالمه ای عمومی
۱۵	۱-۲-۱-۶-۲- تضمنهای سنجه ای
۱۵	۳-۱-۶-۲- تضمنهای متعارف
۱۶	۷-۲- ضرب المثل
۱۶	۱-۷-۲- جایگاه و اهمیت ضرب المثلها در زبان فارسی
۱۷	۲-۷-۲- تعریف ضرب المثلها
۱۷	۳-۷-۲- ویژگیهای ضرب المثلها
۱۷	۴-۷-۲- مطالعات انجام گرفته بر روی ضرب المثلها
۱۷	۱-۴-۷-۲- مقدمه
۱۸	۲-۴-۷-۲- مطالعات داخلی
۳۲	۳-۴-۷-۲- مطالعات خارجی
۳۹	۸-۲- کلید واژه ها
۳۹	۹-۲- خلاصه و جمع بندی

فصل سوم: چارچوب نظری

۴۱	۱-۳- مقدمه
۴۱	۲-۳- تضمن مکالمه ای در چهارچوب نظری گرایس
۴۵	۱-۲-۳- تعریف نظری تضمن مکالمه ای
۴۶	۲-۲-۳- ویژگیهای تضمن مکالمه ای
۴۶	۱-۲-۲-۳- قابلیت حذف

۴۷	۲-۲-۲-۳- قابلیت محاسبه
۴۷	۳-۲-۲-۳- قابلیت تفکیک ناپذیری
۴۸	۴-۲-۲-۳- قابلیت غیر قراردادی
۴۸	۵-۲-۲-۳- چندگانگی تضمن در یک گفته
۴۹	۳-۳- چگونگی شکل گیری تضمن بر پایه راهکارها
۴۹	۱-۳-۳- رعایت راهکارهای اصل همکاری
۵۰	۲-۳-۳- عدم رعایت راهکارهای اصل همکاری و صورتهای مختلف آن
۵۰	۱-۲-۳-۳- نقض راهکار
۵۳	۲-۲-۳-۳- زیرپا گذاشتن یک راهکار
۵۴	۳-۲-۳-۳- تخطی از یک راهکار
۵۵	۴-۲-۳-۳- انصراف از راهکار
۵۶	۵-۲-۳-۳- به حالت تعلیق درآمدن راهکارها
۵۷	۴-۳- نظریه کاربرد شناسی معیار و نظریه دستیابی بدون واسطه
۵۷	۱-۴-۳- نظریه کاربرد شناسی معیار
۵۹	۲-۴-۳- نگرش دستیابی بدون واسطه

فصل چهارم: تحلیل داده ها

۶۱	۱-۴- مقدمه
۶۱	۲-۴- استنباط ضرب المثلها
۶۷	۳-۴- تحلیل شکل گیری تضمن مکالمه ای در ضرب المثلها
۷۰	۱-۳-۴- چگونگی نقض راهکارهای اصل همکاری در ضرب المثلها
۷۴	۳-۳-۴- تحلیل ویژگی های تضمن مکالمه ای در ضرب المثلها
۷۵	۱-۳-۳-۴- حذف پذیری
۷۵	۲-۳-۳-۴- تفکیک ناپذیری
۷۶	۳-۳-۳-۴- قابلیت محاسبه
۷۷	۴-۳-۳-۴- غیر قراردادی
۷۸	۵-۳-۳-۴- چندگانگی تضمن

۴-۴- نقض راهکار کیفیت در سطح معنایی در ضرب المثلها ----- ۷۹

۴-۵- خلاصه و جمع بندی ----- ۷۹

فصل پنجم: نتیجه گیری و پیشنهادات برای مطالعات دیگر

۵-۱- مقدمه ----- ۸۱

۵-۲- پاسخ گویی به سوالات تحقیق ----- ۸۲

۵-۳- پیشنهادات برای مطالعات دیگر ----- ۸۴

منابع و مأخذ ----- ۸۵

فصل اول

کلیات تحقیق

۱-۱- طرح موضوع تحقیق

ادبیات هر عصری بازتاب مسایل اجتماعی، سیاسی، احساسات و هیجانات درونی آن دوره بوده است. بسیاری از ادیبان به لحاظ موقعیتهای سیاسی و اجتماعی خود برای بیان واقعیتها و نابسامانیهای اجتماع از زبان نمادین استفاده کرده اند. علاوه بر ادبیات کتبی، ادبیات شفاهی نیز در انتقال اندیشه‌ها، مفاهیم، کنایه‌ها و احساسات مردم نقش مهمی ایفا کرده است. از جمله نمونه های این فرهنگهای کتبی و شفاهی ضرب المثلها هستند. ضرب المثلها را باید آیینۀ تمام‌نمایی از مسایل فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، دینی، آموزشی، زبان‌شناختی، روان‌شناختی، جامعه‌شناختی و غیره دانست که بازتاب این آیینۀ از طریق زبان نمایان می‌شود (ندیم، ۱۳۷۹: ۴).

ضرب المثل ها در میان مردم پدید آمده و از نحوه زندگی آنها سرچشمه می‌گیرند و لذا با مردم پیوندی ناگسستگی دارند. این جملات کوتاه که زائیده اندیشه و دانش مردم و میراثی از غنای معنوی نسل های گذشته هستند، دهان به دهان به آیندگان می‌رسند و آنان را با آمل و آرزوها، غم و شادی، عشق و نفرت، ایمان و صداقت و اوهام و خرافات پدران خود آشنا می‌سازند (آرین پور، ۱۳۸۷: ۴۷).

جایگاه پر اهمیتی که ضرب المثل در زبان دارد توجه محققان، اندیشمندان، و صاحب نظران را همواره به خود معطوف داشته است و همانگونه که در بالا اشاره شد این ابزار زبانی از دیدگاه های مختلف فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، دینی، آموزشی، زبان‌شناختی، روان‌شناختی مورد نقد و بررسی قرار گرفته است. در پژوهش حاضر شماری از ضرب المثل‌های زبان فارسی بر اساس معانی اضافی آنها (مفاهیمی همچون تفاهم، شجاعت و غیره) در چهارچوب نظری گرایس مورد بررسی قرار می‌گیرند. علت انتخاب ضرب المثلها به عنوان داده های زبانی در این پژوهش، اهمیت آن در زبان و ادبیات جوامع زبانی و نیز نگاه تازه ای است که به آنها معطوف می‌گردد.

۲-۱- اهداف تحقیق

- ۱- تبیین نقش اصول گرایس در ایجاد تضمن در ضرب المثل‌هایی که در محاوره به کار می‌روند.
- ۲- توصیف چگونگی عملکرد اصول گرایس در ایجاد تضمن‌های ناشی از کاربرد آنها در ضرب المثلها.

۳-۱- سؤالات تحقیق

- ۱- در ضرب المثلها کدامیک از راهکارهای گرایس نقض می‌شوند؟
- ۲- راهکارهای گرایس در ضرب المثلها چگونه منجر به ایجاد تضمن محاوره ای می‌گردند؟

۴-۱- فرضیه‌های تحقیق

- ۱- با به کارگیری ضرب المثلها در محاوره، راهکارهای کمیت، کیفیت، شیوه و ربط از اصل گرایس نقض می‌گردند.
- ۲- نقض راهکارهای گرایس در ضرب المثلها منجر به ایجاد تضمن محاوره ای می‌گردد.

۵-۱- اهمیت و ارزش تحقیق

روابط میان انسانها تنها از طریق سطوح صوری زبان صورت نمی‌گیرد بلکه تا حد زیادی عوامل فرازبانی نیز در این روابط تأثیر گذار هستند، لذا اهمیت این تحقیق با توجه به بررسی معانی اضافی حاصل از کاربرد ضرب

المثلا در روابط میان افراد در یک جامعهٔ زبانی، با توجه به اصل همکاری گرایس و راهکارهای آن، زمانی روشن می‌شود که بتوان نقش این اصل را در ارتباط به خوبی نشان داد.

۱-۶- کاربرد نتایج تحقیق

معانی اضافی حاصل از کاربرد ضرب المثل می‌تواند در به کارگیری این ابزار زبانی درنمایشنامه نویسی، فیلم سازی، روزنامه نگاری و غیره موثر واقع شده و مخاطبهای بیشتری را جذب کند. چیزی که نمایشنامه ها و فیلمها را به فیلم یا نمایشنامه ای قوی تبدیل می‌کند ارتباطهای موفق می‌باشد. در صورتی که میزان اطلاعات رد و بدل شده در میان مشارکت کنندگان در فیلم، روزنامه و نمایشنامه و غیره متناسب با بافت و گفتمان نباشد تاثیر آن بر مخاطبان کاهش علاقمندی و کیفیت فیلم و غیره می‌باشد. اینکه در چه نقاطی راهکارها نقض می‌شوند و یا رعایت می‌شوند و اینکه چه راهکاری تضمن ایجاد می‌کند موضوعاتی درخور توجه در ساختار فیلم و نمایشنامه محسوب می‌شوند. در واقع گوینده با توجه به نیت ارتباطی خود با نقض راهکارهای اصل همکاری، آن معانی اضافی که از ضرب المثلها در نظر دارد را بر اساس بافت زبانی و موقعیتی در متون فیملنامه و نمایشنامه به شنونده به شیوه ای غیر مستقیم انتقال می‌دهد.

۱-۷- روش گرد آوری داده ها

داده های مورد تحلیل در این پژوهش با استناد به مجموعهٔ ضرب المثل *امثال و حکم* علی اکبر دهخدا گردآوری شده که مشتمل بر چهارجلد می‌باشد. در این پژوهش تعداد چهل ضرب المثل در مفاهیمی چون نصیحت، صبر، حرص و غیره گرد آوری و مورد بررسی قرار گرفته اند.

۱-۸- روش تحلیل داده ها

این پژوهش بنیادی بر پایهٔ توصیفی-تحلیلی است و به روش کتابخانه ای صورت می‌گیرد. در تحلیل این پژوهش که رویکردی کاربرد شناختی دارد، ضرب المثلها در مفهوم تضمن مورد بررسی قرار می‌گیرند و چگونگی ارتباط راهکارهای گرایس با معانی اضافی (مفاهیم نصیحت، حرص و غیره) در ضرب المثلها تبیین می‌شود. در تحلیل داده ها، ضرب المثلها در موارد زیر تحلیل می‌گردند:

۱- چگونگی شکل گیری تضمن مکالمه ای

۲- ویژگیهای تضمن مکالمه ای

۳- رعایت و عدم رعایت راهکارهای اصل همکاری

همانطور که در بالا ذکر شد، از آنجایی که این پژوهش به روش کتابخانه ای صورت می گیرد ضرب المثلهای به صورت غیرمیدانی در موقعیتهای مختلف اجتماعی که در زندگی روزمره همواره می توانند روی دهند در قالب محاوره های کوتاه مورد تحلیل قرار می گیرند.

۱-۹- محدودیت تحقیق

در این پژوهش ضرب المثلهای در محاوره های کوتاه روزمره مورد تحلیل قرار گرفته اند. با توجه به هدف اصلی این پژوهش، محدودیت آن، عدم وجود پیکره زبانی قابل استنادی است که ضرب المثلهای در محاوره های کوتاه در زبان روزمره به کار رفته باشند. از این رو محاوره هایی که تحلیل داده ها بر اساس آنها صورت گرفته بر پایه شم زبانی و نیز تجربیات پژوهشگر در تعاملات اجتماعی در زندگی روزمره و همچنین در آموزش زبان شکل گرفته اند.

۱-۱۰- سازمان تحقیق

این پژوهش در پنج فصل تنظیم شده است. در فصل اول طرح موضوع تحقیق، اهمیت و ارزش آن، اهداف تحقیق، سئوالات و فرضیات، و کاربرد نتایج تحقیق مطرح می شود. در فصل دوم، مفاهیم بنیادی در علم کاربرد شناسی که در راستای موضوع این پژوهش حائز اهمیت است و همچنین پیشینه مطالعات داخلی و خارجی انجام شده در حوزه ضرب المثل از منظر کاربرد شناسی زبان و دیگر علوم مطرح می شود. در فصل سوم به روش پژوهش، روش گرد آوری داده ها و شیوه تحلیل آنها پرداخته شده است. در فصل چهارم داده ها مورد تحلیل قرار گرفته و در فصل پنجم نتایج حاصل از این پژوهش بیان شده و مطالعات بیشتر در این حوزه ارائه شده است.

فصل دوم

مفاهیم بنیادی و پیشینه مطالعاتی

۲-۱- مقدمه

کاربردشناسی مطالعه ارتباط میان صورتهای زبانی و کاربران آنهاست (یول، ۱۳۸۳: ۱۲). استفاده امروزی واژه کاربردشناسی را می توان به چارلز موریس^۲ (۱۹۳۸) نسبت داد که طرح نشانه شناسی را ترسیم کرد و در آن سه شاخه مجزای معنی شناسی (مطالعه ارتباط نشانه ها و پدیده های جهان خارج) نحو (مطالعه رابطه نشانه ها با یکدیگر)، و کاربردشناسی (مطالعه ارتباط نشانه ها با کاربران) را از هم متمایز ساخت (لویسنون^۳، ۱۹۸۳: ۱). «در این تمایز سه گانه، تنها کاربردشناسی است که عنصر انسان را در تحلیلهای خود وارد می سازد. مزیت کاربردشناسی زبان بر دو بعد دیگر زبان این است که تحلیلگر می تواند در مورد معنی مورد نظر افراد، مقاصد و تصورات و نیز کنش های آنان (نظیر در خواستها) به هنگام گفتار بحث کند» (یول، ۱۳۸۳: ۱۲). کاربردشناسی از این جهت نیز که کنش های زبانی را در بافتها و موقعیتهای خاص مورد مطالعه قرار می دهد نسبت به نحو و معنی شناسی در سطحی عینی تر قرار می گیرد. در کاربردشناسی معنی در تعامل مورد بحث قرار می گیرد. معنی در

¹Yule

²Morris

³Levinson

تعامل در کاربرد شناسی آن چیزی نیست که صرفاً در واژه ها و جملات وجود دارد بلکه علاوه بر معنی گزاره ای جمله، معنی بالقوه جمله (فرا تر از معنی گزاره ای جمله) به عنوان فرایندی پویا همراه با گوینده و شنونده و همچنین بافت گفته (بافت زبانی، فیزیکی، اجتماعی، فرهنگی) مورد تعامل قرار می گیرد (توماس^۱، ۱۹۹۵: ۱۳).

۲-۲- تقابل کاربرد شناسی و معنی شناسی

معنی شناسی^۲ مطالعه معانی واژه ها، عبارات و جملات است. در یک تحلیل معنایی، همواره تمرکز بر روی معنای قرار دادی واژه هاست تا اینکه منظور گویندگان از بیان آنها در موقعیت خاص مطرح باشد. در واقع معنی شناسی زبان، معنی قرار دادی را که توسط به کارگیری واژه ها و جملات در زبان منتقل می شود مورد بررسی قرار می دهد و در سطح واژه ها به بررسی نقشهای معنایی واژه ها و همچنین به روابط معنایی میان واژه ها مانند چند معنایی، شمول معنایی، هم نامی و غیره می پردازد، اما توجه عمده در علم کاربرد شناسی^۳، منظور گویندگان از بیان این معنای قراردادی در بافتها و موقعیتهای خاص است. معنی شناسی از آنجایی که معنای قراردادی را در زبان مورد بررسی قرار می دهد، یک مطالعه درون زبانی است و کاربرد شناسی که به بررسی منظور گویندگان فراتر از معنای قرار دادی آن می پردازد، یک مطالعه فرا زبانی است (یول، ۱۹۸۳: ۱۱۴).

لویسون (۱۹۸۳: ۱۱۵) اظهار می کند کاربرد شناسی مطالعه ابعادی از معنی است که در حوزه بررسی معنی شناسی قرار نمی گیرد. این جنبه های مختلف معنی، جنبه های ضمنی معنی در ارتباط کلامی هستند که به محتوای قرار دادی آنچه بیان می شود نسبت داده نمی شوند.

۲-۲-۱- جمله و گفته

تمایز بین جمله^۴ و گفته هم در کاربرد شناسی و هم در معنی شناسی از اهمیت اساسی برخوردار است. جمله دارای ماهیت انتزاعی است که در نظریه دستوری تعریف می شود اما گفته پیامد بکارگیری یک جمله در یک

¹Thomas

²semantics

³pragmatics

⁴sentence

بافت واقعی است. در واقع جمله به عنوان درون دادی است که همراه با منظور گوینده در یک بافت معین به گفته^۱ تبدیل می شود (لویسنون، ۱۹۸۳: ۱۸). به عنوان مثال جمله *هوای داخل اتاق گرم است* اگر در بافت و موقعیت معینی با منظور گوینده همراه شود به گفته تبدیل می شود. گوینده ممکن است منظور خود را با بیان این گفته به صورتی به شنونده انتقال دهد که مثلاً در بافت و موقعیتی معین این منظور را در پی داشته باشد که شنونده به باز کردن پنجره اتاق مبادرت ورزد.

۲-۲-۲- معنی جمله و منظور گوینده

پائول گرایس در نظریه پردازی خود، بین دو نوع معنی طبیعی^۲ و معنی غیر طبیعی^۳ تمایز قائل می شود به این صورت که اولی در معنی شناسی و دومی در کاربرد شناسی مورد بررسی قرار می گیرد. به عبارت دیگر منظور گرایس این است که آنچه که گوینده بیان می کند دارای دو نوع معنی طبیعی و غیر طبیعی است که اولی به معنی قرار دادی آن گفته مربوط می شود و دومی منظور گوینده^۴ را در بر می گیرد. بدین ترتیب می توان گفت پائول گرایس بین معنی جمله^۵ و منظور گوینده تمایز قایل شده است. وی اظهار می کند که معنی جمله حاصل معنی قراردادی واژه های درون جمله است که خارج از یک موقعیت خاص و هدف ارتباطی و هدف گوینده مورد تحلیل قرار می گیرد (لویسنون، ۱۹۸۳: ۱۲۸).

۲-۲-۳- سطوح معنی در منظور گوینده

همانگونه که در بالا ذکر شد معنی را می توان در دو سطح جمله و گفته مورد بررسی قرار داد. در این راستا منظور گوینده خود دارای دو سطح معنایی است که شامل معنی گفته و قصد ارتباطی گوینده می باشد. با توجه به موضوع پژوهش لازم است تا مطالبی پیرامون ابعاد معنی در منظور گوینده مطرح گردد زیرا رابطه تنگاتنگی با کاربرد ضرب المثلها دارد.

¹natural meaning

²non-natural meaning

³speaker meaning

⁴sentence meaning

۲-۳-۱- معنی گفته

بر اساس نظریات مطرح شده از سوی توماس (۱۹۹۵) معنی گفته^۱ به عنوان اولین سطح از منظور گوینده، تحت عنوان «منظور گوینده از واژه ها و جملات» محسوب می گردد. وی به نقل از گزدر^۲ (۱۹۷۹: ۶۲) اظهار می کند که معنی گفته حاصل معنی جمله و بافتی است که جمله در آن به کار می رود و به عنوان اولین سطح از منظور گوینده محسوب می گردد (توماس، ۱۹۹۵: ۱۶).

۲-۳-۲- قصد ارتباطی گوینده

در کاربردشناسی قصد ارتباطی^۳ گوینده پس از معنی گفته به عنوان دومین سطح از منظور گوینده مطرح است که توسط آستین^۴ معرفی شد. موقعیتی را در نظر بگیرید که شخصی به شما می گوید «آیا این اتومبیل شماست؟» شما اگرچه در فهم معنی گفته (اولین سطح از منظور گوینده) مشکلی ندارید اما با این وجود ممکن است هنوز از قصد ارتباطی گوینده که ماورای این گفته است آگاه نباشید زیرا ممکن است که این سوال شکایتی را در پی داشته باشد و یا در بر دارنده توهینی باشد. این موارد نمونه هایی هستند که یک گفته به لحاظ کاربردشناسی می تواند دارای قصد ارتباطی باشد (همان: ۱۸).

۲-۳- اهمیت بافت در کاربردشناسی

در کاربردشناسی بافت به محیط یا شرایطی اطلاق می گردد که زبان در آن به کار می رود و در سالهای اخیر این عقیده که زبان بدون ملاحظه اساسی بافت مورد تحلیل قرار گیرد مورد چالش قرار گرفته است.

1utterance meaning

2Gazdar

3force

4Austin

بافت در کاربرد شناسی تا آن حد حائز اهمیت است که تعریف علم کاربرد شناسی با آن گره خورده است. استالکر^۱ (۱۹۹۹: ۴۲) اظهار می‌دارد نحو به بررسی جملات می‌پردازد، معنی شناسی بررسی معنای عبارات، جملات و معنی گزاره‌ای را بر عهده دارد و کاربرد شناسی به بررسی کنشهای زبانی و بافتی اختصاص می‌یابد که در آنها این کنشها قابل اجرا هستند. لوینسون (۱۹۸۳: ۳۲) در رابطه با بافت اظهار می‌کند که کاربرد شناسی نظریه زبان شناختی در کاربرد زبان است که بافت را مورد مطالعه اساسی قرار می‌دهد. لیچ^۲ (۱۹۸۳: ۱۳) به بافت به عنوان دانش پیش زمینه‌ای می‌نگرد که نزد گوینده و مخاطب وجود دارد و در تعبیر مخاطب از منظور گوینده نقش اساسی دارد. بافت در نظر وی بافت در مفهومی خاص تر، محیط اجتماعی، فرهنگی و روانشناختی کاربران زبان در هنگام کاربرد زبان می‌باشد.

۲-۳-۱- ویژگیهای بافت

فرث^۳ پایه‌گذار مکتب زبانشناسی لندن موارد زیر را به عنوان ویژگیهای بافت بر می‌شمرد (فرث، ۱۹۵۷: ۲۳۰):

۱- اشخاصی که در رخداد کلامی شرکت می‌کنند (گوینده/نویسنده و شنونده/خواننده).

۲- آنچه که رخداد کلام در ارتباط با آن شکل می‌گیرد (موضوع).^۴

۳- زمان و مکان انجام رخداد کلام.

۴- نوع تماس بین شرکت کنندگان در رخداد کلام مانند نوع گفتاری، نوشتاری، آواز و غیره (ارتباط).^۵

۵- شکل پیام^۶ مانند شکل گفتار دوستانه، موعظه، جدل و غیره.

۶- زبان یا گویشی که در رخداد کلام به کار می‌رود (رمز).^۷

هایمز^۸ (۱۹۷۴: ۸۳) در بیان ویژگی‌های بافت علاوه بر مواردی که فرث بر شمرد دو ویژگی دیگر نیز به شرح زیر

زیر بر می‌شمرد:

¹Stalcker

²Leech

³Firth

⁴topic

⁵channel

⁶message form

⁷code

⁸Hymes

۷- ارزیابی^۱. (به عنوان مثال آیا موعظه خوبی بود؟)

۸- هدف^۲: آنچه که شرکت کنندگان در رخداد ارتباطی به عنوان نتیجه اصلی در نظر دارند.

۲-۳-۲- انواع بافت

بافت به عنوان محیط عملکرد زبان، به صورتهای مختلفی با آن تعامل دارد که در نتیجه بافتهای متفاوتی به وجود می آیند. در اینجا به بررسی هریک از این انواع می پردازیم.

۲-۳-۲-۱- هم بافت

در ترجمه کتاب کاربردشناسی زبان اثر یول (۱۳۸۳: ۱۶۱) هم بافت^۳ به عنوان «محیطی زبانی که در آن واژه ای مورد استفاده قرار می گیرد» تعریف می شود. همچنین فرث اظهار می کند هم بافت صرفاً محیطی است که عبارت ارجاعی در آن به کار می رود. محیط عینی یا بافت به عنوان عاملی شناخته می شود که تاثیر نیرومندی بر چگونگی استنباط عبارات ارجاعی دارد (فرث، ۱۹۵۷: ۲۳۶). در واقع هم بافت یک واژه، عبارت و یا جمله، واژه ها، عبارات و جملات دیگری است که قبل و بعد از گفته در رخداد کلامی وجود دارند و در تعبیر آنها توسط مخاطب نقش اساسی دارند (یول، ۱۹۸۳: ۳۵).

۲-۳-۲-۲- بافت

در ترجمه کتاب کاربردشناسی زبان اثر یول (۱۳۸۳: ۱۶۱) بافت^۴ تحت عنوان «محیط طبیعی که در آن واژه ای به کار گرفته می شود» تعریف می شود. بر پایه این تعریف، بافت در واقع محیط طبیعی خارج از زبان است که با زبان در تعامل قرار می گیرد. در واقع تعبیر مخاطب از زبان، بر اساس محیط مادی جهان خارج و به طور خاص زمان و مکانی که در آن مخاطب با زبان مواجه می شود، صورت می گیرد. به عنوان مثال واژه گاز را در نظر بگیرید. اگر این واژه در محل سوخت گیری وسایط نقلیه در یک تابلو نوشته شده باشد، مخاطب تعبیر متفاوتی از آن خواهد داشت تا زمانی که بر تابلویی در باغ وحش باشد که عبارت خطر گاز گرفتگی روی آن نوشته

¹evaluation

²purpose

³co-text

⁴context